

KADIN CİNAYETLERİ: Kavramsallaştırma ve Sorunlu Yaklaşımlar

Yrd. Doç. Dr Elif Gazioğlu*

Özet

Bu çalışma, Adalet Bakanlığı'nın "yedi yılda yüzde 1,400 artış oranı" ile ilan ettiği hızlı yükselişin işaret ettiği bir toplumsal olgunun kavramsallaştırılmasına, "kadın cinayetleri"nin ad, anlam ve içeriğine dair tartışmalara odaklanmaktadır. Bunu yaparken çalışma, bu cinayetleri önlemekle görevli kurumlara hakim olan, kadınlara yönelik şiddetin en çok hane içinden geldiği ya da herhangi bir mekan ve zaman aralığı tanımsızın gerçekleşmekte olduğu gerçeğinden uzak olan sorunlu klasik yaklaşımları eleştirmekte ve bu bağlamda, ilgili kurumların çözüm önerilerinin, cinayetleri önlemede etkisiz kalacağına işaret etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada kadın cinayetlerine yönelik klasik yaklaşımlar Rosemary Gartner ve Bill McCarthy'nin (1991) ilgili makalelerinin ve konu üzerine yapılmış araştırmaların ışığında eleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadına yönelik şiddet, Kadın cinayetleri, Klasik yaklaşımlar, Olanaklara Dayalı Perspektif ve Motivasyona Dayalı Perspektif

FEMICIDE: Conceptualization and Problematic Perspectives

Abstract

This paper centres on the conceptualization of a social phenomenon of homicide against women, namely "femicide", which has been announced by the Ministry of Justice with the growth rate of 1,400 percent in seven years. It focuses on the debates regarding the meaning and the content of the concept "femicide". Doing this, the paper aims at pointing out the fact that the dominant classical approaches of the official institutions which are in charge of femicide cases are problematic as they do not consider the fact that femicides often occur within household. Deriving from Rosemary Gartner and Bill McCarthy's work (1991) on the issue, the paper examines and criticizes the classical perspectives which shape the approaches assumed by official institutions and the public in general.

Keywords: Violence against women, Femicide, Classical perspectives on femicide, Opportunity Perspective, Motivation Perspective

* Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

GİRİŞ

Adalet Bakanlığı, Türkiye’de kadınlara yönelik cinayet oranının 2002 ile 2009 yılları arasında yüzde 1,400 artış gösterdiğini açıkladı (Ntvmsnbc, 24 Kasım 2009). 2002 yılında 66 kadın öldürülmüş, bu rakam 2009’un ilk yedi ayında 953’e çıkmıştı. Rakamlar, kimine göre önceden görünmez olanın artık görülmeye başlandığına işaret ederken, kimine göre resmi kurumların kadın haklarıyla ilgili sicilini ortaya çıkarıyordu (Jones, 2011). Diğer taraftan, mecliste sorulan bir soruya yanıt olarak verilen bu istatistikler ile Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez bir devlet kurumu, cinayetin

Son yedi yılda 4 bin 190 kadının öldürüldüğünü ortaya koyan Kadına Yönelik Şiddet Raporu (aktaran Sabah, 23 Eylül 2011) “ülkedeki siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunların derinleşmesi, şiddetin meşrulaştırılması gibi nedenlerin cinayetlerin artmasına yol açtığını” söylerken, şiddet eylemlerinin giderek daha fazla oranda kadınlara yöneldiğini vurgulamaktadır. Son yıllarda, özellikle kadın örgütlerinin çalışmalarıyla görünürlük kazanan bu gerçeğe bazı devlet kurumlarının ilgisinin, gecikmiş olmakla ve henüz istatistik düzeyinde ilerlemekle birlikte, umut verici olduğu söylenebilir. Öte taraftan, kadına yönelik şiddet genelinde ve cinayetler özelinde tartışılan “çözüm/önlem” önerileri, ilgili kurumların¹, meselenin kökenine dair hala önemli bir yanılığın içinde olduğunu göstermektedir. Nitekim, raporun açıklanmasının ardından tartışılmaya başlanan hadım yasası,² elektronik kelepçe³ ya da şikayetçi olan kadınların polise zimmetlenmesi gibi uygulama önerileri, söz konusu kurumların, kadına yönelik şiddetin asıl azmettiricisinin ataerkil anlayış ve yaşam kalıpları olduğu gerçeğini görmeye hala çok uzak bir mesafede durduğunu göstermektedir. Bu anlayış kalıbını yıkmak/değiştirmek yerine, bu anlayışın taşıyıcılarının cezalandırılmasına odaklanan; kadınlara yönelik cinayetlerin (ve diğer şiddet eylemlerinin) sistematik değil, münferit olduğu kabulünden hareket eden uygulamalar, şiddeti gerçekleştirenin ve ona maruz kalanın cinsiyetini görmezden geldiği sürece, beklenen ve istenen sonuçların ortaya çıkma ihtimalini düşürdüğü söylenebilir. Aynı oranda, kadınların öldürülmelerini, toplumsal rollerindeki aksamalara bağlayan cinsiyetçi yaklaşımın önerdiği önlemlerin ortaya çıkaracağı sonuçların tatmin edici olacağını iddia etmek fazla iyimser bir yaklaşım olacaktır.

1 Bu çalışmadaki “ilgili kurumlar” ifadesine, özellikle Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007-2010” projesinde geçen, mücadelede işbirliği beklenen kurumları karşılamak üzere başvurulmaktadır. Bu kurumlar, KSGM, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, SHÇEK, yerel yönetimler ve barolardır.

2 Meclis Adalet Komisyonu tarafından kabul edilen yasa teklifi, taciz ve tecavüz suçundan mahkum olanlara, testosteron etkisini önemli ölçüde azaltıcı tedavi uygulanmasını öngördüğü için kamuoyunda “hadım yasası” olarak anılıyor. Yasa teklifine göre, bu suçları ilk kez işleyenlere bu tedavi hakim kararı ile uygulanacak, ancak ikinci kez işlenirse zorunlu olacak.

3 Bu sistem, eşine şiddet uygulayan ve evden uzaklaştırma cezası alan erkeğin elektronik kelepçe aracılığıyla, teknik izleme yöntemi ile takibe alınmasını öngörmekte. İlgili yasa tasarısında yer alan bu uygulamaya ek bir uygulama olarak, şiddet gören kadına takılacak, üzerinde çağrı düğmesi olan bir kolye ya da bileklik de önerilmekte (Bianet, 29 Temmuz 2011).

Bugün Türkiye'deki, genelinde kadına yönelik şiddet eylemlerini ve özelinde cinayetleri durdurmak için girişilen kurumsal çabaların beslendiği klasik bakış açılarının eleştirildiği bu makale, kadın cinayetleriyle mücadelede başarılı olabilmek için, bu soruna dair hakim yaklaşımların değişmesi gerektiğini tartışmaktadır. Bugünkü yaklaşım, kadınlara yönelik cinayetlerde katilin ve maktulün toplumsal cinsiyetini hesaba katmayarak bunları sıradan cinayetler gibi değerlendirmekte ya da tam tersi bir bakış açısıyla, kadınların cinayete kurban gitmelerinin nedenlerini kadınların tutum ve davranışlarında arayan cinsiyetçi bir yaklaşıma bürünmektedir. Yukarıda değinildiği üzere, Türkiye'deki kadına yönelik şiddet olgusuyla muhatap olmak durumundaki kurumların benimsemiş oldukları ve sorunun özü itibarıyla problemlili olduğu düşünülen iki yaklaşım, kadın cinayetlerine son verilebilmesi için beklenen etkiyi ortaya çıkarmaktan uzak görünmektedir.

Bu çalışmanın amacı, öncelikli olarak, sadece Türkiye'nin değil, dünyanın farklı coğrafyalarından birçok ülkenin sorunu olan, kadına yönelik şiddetin geri dönüşü olmayan son basamağını oluşturan cinayetlerin kavramlaştırılmasıyla ilgili önerileri tartışmak ve böylesi bir olguya bir isim koymanın önemine değinmektir. Makalenin bir diğer amacı, uluslararası alanda da yaygın kabul gören, yukarıda özetlenen iki sorunlu bakış açısına, 1990'larda Kanadalı iki akademisyen, Rosemary Gartner ve Bill McCarthy (1991), tarafından getirilen eleştirileri revize etmek ve Türkiye'ye uyarlamaktır. Gartner ve McCarthy'nin, kadın cinayetlerine yönelik çalışmalarda başvuru olan klasik yaklaşımları eleştirdikleri makalelerinin, kadın cinayetleri oranının yedi yılda % 1400 oranında arttığı söylenen bir ülkede, Türkiye'de, yeniden gündeme getirilerek kadın bakış açısından tartışılması, sorunun daha iyi anlaşılması ve etkili çözüm önerilerinin geliştirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

İstatistikler ve Cinayetin Cinsiyeti

20 yıl önce, 1921-1988 yılları arasında Kanada'da işlenen cinayetler üzerine kaleme aldıkları makalelerinde Rosemary Gartner ve Bill McCarthy, mevcut cinayet istatistiklerinin toplumsal cinsiyet bağlamında pek farklılaşmadığı tespitinde bulunuyor, kadın ve erkeklerin benzer dönemlerde, benzer nedenlerle öldürüldüğünü söylüyorlardı (1991: 287). Kaynaklar, cinayetlerin toplumsal cinsiyete göre farklılaştığı çok az noktaya işaret ediyordu ve bunların en önemlisi kadınların öldürülme olasılıklarının erkeklerden daha az olmasıydı (1991: 287). Gerçekten de Gartner ve McCarthy'nin elindeki istatistikler, kadın ve erkek cinayetlerinin benzer nedenlerle işlendiğini, cinsiyete göre cinayet oranlarının aynı dönemlerde arttığını ya da azaldığını ve öldürülen erkek sayısının kadın sayısından çok daha fazla olduğunu gösteriyordu. Diğer taraftan Gartner ve McCarthy, istatistiklerin sağladığı buna benzer verilerin sadece Kanada özelinde değil, dünya çapında da sorgulanması gerektiğini savunuyordu. Aradan geçen 20 yıl, Gartner ve McCarthy'nin savunularının oldukça isabetli olduğunu göstermiştir.

İlgili literatürün 1990lara kadar ağırlıklı olarak başvurduğu kaynakların, kişilerin ölüm nedenlerinin çoktan seçmeli soru formlarına işaretlendiği polis ve morg kayıtlarından ibaret olması, literatürün metodolojik sorunlarına işaret etmekteydi. Bununla birlikte Gartner ve McCarthy, öldürülen erkek oranı kadınlardan fazla olduğu için cinayetlere ilişkin adli ve sosyolojik çalışmaların, toplumsal cinsiyet anlamında “nötr” bir imaj sergilemesine rağmen aslında erkek kurbanlara yoğunlaştığını, dolayısıyla cinayetlere ilişkin tespitlerin kadın cinayetlerini dışladığını söyleyerek literatürün cinsiyetçi perspektifine dikkat çekiyordu. Söz konusu eleştirilere girmeden önce, Türkçe literatürdeki yerini son yıllarda derinleştiren “kadın cinayetleri” şeklindeki kavramlaştırmanın aslında neyi ifade ettiğine ve böylesi bir kavramlaştırmanın neden önemli olduğuna bakmak faydalı olacaktır.

“Kadın Cinayetleri”nin Kavramlaştırılması

Diana E. H. Russell (2008: 27) kadın cinayetleri kavramının ilk kez 1801 gibi görece erken bir tarihte, İngilizce bir yayında “bir kadının öldürülmesi” anlamında kullanılmış olduğunu,⁴ 1848’de de hukuken tanınmış olduğunu aktarır.⁵ Böylece, adli literatüre hakim olan ve genel olarak cinayetleri adlandırmak için kullanılan, bir insanın öldürülmesi anlamına gelen *homicide* kavramının kullanımı kısıtlanmakta, öldürülen kişinin cinsiyetine vurgu yapan *femicide* literatüre dahil edilmektedir. Kavramın, sosyal bilimcilerce 1980li ve 1990lı yıllarda irdelenmeye başlayana kadar biyolojik cinsiyet vurgusuyla kullanıldığını söylemek mümkündür. Toplumsal cinsiyeti karşılayacak bir içeriğe kavuşması ise, feminist akademisyenlerin kadınlara yönelik şiddet konusunda derinleşen çalışmalarıyla mümkün olmuştur. Örneğin Russell, evlilik içi kötü muamele, tecavüz ve öldürmeyle tehdit gibi kadına yönelik şiddeti incelediği çalışmasında *femicide*’ı “kadınların, kadın oldukları için öldürülmeleri” şeklinde tanımlar (1990: 286-87). Böylece, bu yıllardan itibaren *femicide* daha çok kadınlara yüklenen rollerin, toplumların kadınlığa atfettiği anlamların yönlendirdiği kadın cinayetlerini adlandırmak için kullanılmaya başlar.

Kadınların toplumsal cinsiyete dayalı nedenlerle öldürülmeleri olgusunun dünya çapındaki yaygınlığı ve durumun vahameti, kavramın İngilizce dışındaki dillerde de karşılığını bulmasını hızlandırır. Örneğin, İspanyolca’ya *feminicide* olarak geçen kavram (Pola, 2008: 49), Türkçe’de *kadın cinayetleri* olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Kavramın farklı dillerde hızlıca kendine yer bulması, sadece literatürde gerçekleşen kavramsal bir yaygınlaşmaya değil, olgunun varlığına ilişkin kabulün hızla yayıldığına işaret etmesi anlamında da önemlidir. Bunda, kadın cinayetlerinin toplumsal cinsiyetle organik bağı görünürlük kılan ve cinayetlerin “adlandırılması” sürecini inşa eden ulusal ve uluslararası çaptaki kadın hareketlerinin önemli bir payı vardır. Birçok sosyal bilimci, kadın hareketlerinin bu konudaki hakkını teslim etmektedir (Pola, 2008: 50).

4 Sözü edilen yayın için bkz. Corry J. (1801)

5 Yazar bu bilgiyi The Oxford English Dictionary’den (1989) alıntılar.

Belirtildiği gibi kadın cinayetleri kavramı kadınların, toplumsal rolleriyle bağlantılı nedenlerle öldürülmeleri anlamında kullanılmaktadır. Diğer taraftan tanıma dair aşgari müşterekte fikir birliği olmakla birlikte, kavramın işaret ettiği olgunun gerçekleşme biçimine, diğer bir ifadeyle, cinayetin kim tarafından, nasıl, ne sebeplerle işlendiğine göre farklılaşan tanımlardan söz etmek mümkün. Örneğin Caputi ve Russell, kadın cinayetlerinin, “kadından nefret etme, küçümseme, tikslenme ya da kadına sahip olma duygusu”⁶ gibi nedenlerle *erkekler tarafından* işlenen cinayetler olduğunu söylerler (Caputi ve Russell, 1990: 34-35). Namus cinayetleri, tutku cinayetleri, lezbiyenlere yönelik homofobik cinayetler, ırkçı cinayetler, ensest ilişki içerisinde ya da tecavüz sonucu kadının (ya da kız çocuğunun) ölmesi, bu tür cinayetlere örnektir (Russell, 2008: 29). Farklı coğrafyalarda yürütülen çalışmalar, kadınların, bunlara ek olarak, mirastan pay vermeme, ailenin rızası dışında evlilik yapma, aile üyesi olmayan bir erkekle iletişim kurma, gelin gittiği eve çeyiz götürmeme gibi olayların da cinayet sebepleri arasında sıralandığını gözlemlemiştir (Husseini, 2008). Burada belirleyici olan iki şeyden ilki, cinayetin bir erkek tarafından, ikincisi de kadınlara yönelik cinsiyetçi duygularla işlenmiş olmasıdır. Diğer taraftan, kadın düşmanı nedenlerle cinayet işleyenlerin sadece erkekler olmadığı gerçeğini dile getiren de yine Russell’ın (2008) kendisidir. Kadınların da, tıpkı erkekler gibi, patriarkal aktörler olarak, kadına yönelik düşmanca hislerle (misojinist) cinayet işlediğini söyler. Bunun en tipik örneklerinden biri olarak da, özellikle Hindistan’ın güney bölgelerinde hala uygulanmakta olan, yeni gelinlerin, damat evine getirmeleri gereken çeyizin az bulunması sonucu yakılarak öldürülmelerinde (*dowry femicide*) kaynanaların oynadığı büyük role işaret eder (2008: 28). Bununla birlikte Russell, aradaki farkı silikleştirmemek adına, bu tür cinayetleri kadın cinayeti (*femicide*) olarak değil, “kadının kadını öldürmesi” (*female-on-female murder*) olarak adlandırmanın daha uygun olacağı görüşündedir (2008: 28).

Kavramlaştırmada, cinayeti işleyenin cinsiyetinin ve cinayetin kadına yönelik düşmanca hislerle işlenmiş olması gereğinin yanı sıra, tanımın daha geniş tutularak, adli bağlamda cinayet olarak adlandırılmayan “öldürme”lerin de kadın cinayeti olarak kabul edilmesi gerektiği savunusu da, kavramlaştırmaya ilişkin tartışmada önemli yere sahip. Söz konusu savunuya göre, amacı öldürmek olmayan ancak tanımı gereği (ekonomik, sosyal ya da psikolojik) şiddet içeren eylemler sonucu ölen kadınlar da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Örneğin, Russell (2008: 29-20) AIDS gibi hastalıkların, kadın sünneti ya da zorla kürtaj gibi uygulamaların da kitlesel kadın cinayeti olarak değerlendirilmesini savunur. Ona göre, özellikle bu durumlardan kadınların zarar görmeleri, erkeklere korunmasız cinsel ilişkiyi bir norm olarak öğreten cinsiyetçi erkek egemen toplumsal yapının sonucudur. Soledad Rojas Bravo da (2008: 96) kadın cinayetlerinin, cinsiyetler arası eşitsiz güç ilişkilerinin bir sonucu olduğuna işaret ederek, cinayetlerin kökeninde yatan nedenlere benzer bir şekilde işaret eder.

6 Çeviriler bana ait.

Kavram tartışmasının bir başka ayağını, yine doğrudan öldürme amacı gütmeyeceği ama aynı zamanda kadın düşmanlığından da beslenmediği halde gerçekleşen cinayetlerin de kadın cinayeti olarak değerlendirilmesi savunusu oluşturmaktadır. Örneğin Ana Carcedo (2008: 40) kadın cinayetlerini, kadınların kadın oldukları için öldürülmeleri olarak tanımlamakla birlikte, bu tanımı, “erkekler tarafından öldürülmeleri” şeklinde değil de “erkekler yüzünden ölmeleri” olarak tamamlar. Organize suç faaliyetleri ya da suç örgütleri arasında çıkan çatışmalar sonucu kadınların ölmesi buna örnektir (Carcedo, 2008: 42).

Kadın cinayetleri kavramının bu şekilde genişletilmesi, kadınlara yönelik her türlü şiddetin cinayet potansiyeli taşıdığı gerçeğine, aynı zamanda olayın vahameti ve b yük lüğüne işaret etmesi bakımından oldukça anlamlı görünmektedir. Ancak tanımın bu kadar geniş tutulmasının sakıncaları yok değil. Örneğin Russell ve Harmes (2001: 78), cinayete kurban giden kişinin cinsiyetinin, cinayetin nedenleriyle bir ilgisi yoksa, buna kadın cinayeti demenin anlamlı olmayacağını söyler. Ayrıca, sonucunda kadınların öldüğü her eylemi bağlamına bakmaksızın kadın cinayeti olarak adlandırmak, bu cinayetleri toplumsal şiddetin birer sonucu olarak genelleyeceği ve dolayısıyla aslında kadınlara yönelik olduğu gerçeğini görünmez hale getireceği için, kadın cinayetleri özeline eğilmek, bu konuyu araştırmak ve çözüm üretmeye çalışmak zorlaşacaktır (Carcedo, 2008: 43). Oysa kadın cinayetlerinin altında yatan nedenler, erkeklerin öldürülme nedenlerinden büyük oranda farklıdır.

Kadın cinayetleri kavramlaştırmasında belirleyici olan faktörlerden biri de, katil ile maktulün içinde bulunduğu ilişkinin bağlamıdır. Bu bağlam, aile (örneğin baba-kız, karı-koca, ağabey-kardeş) gibi mikro bir ilişki ağı olabileceği gibi, patriarkal sistemin yarattığı çok daha geniş bir ağ da olabilir. Dolayısıyla, kavramın tanımını yapma girişimi, katille maktulün arasındaki ilişkiye dikkatle bakmayı gerektirir. Örneğin Bravo (2008: 95), Şili’de “kadın cinayetleri” kavramının daha çok, kadınların tanımadıkları erkekler ya da erkek partnerleri, erkek arkadaşları, kendilerini pazarlayan erkekler ya da eski sevgilileri tarafından öldürülmeleri anlamında kullanıldığını aktarır. Yukarıda değ inildiği gibi bu tanım, cinayetlerin iki temel bağlamda işlendiği anlamına gelir. Bu iki bağlam, kadının, yakını olan (*intimate femicide*) ya da tanımadığı biri (*non-intimate femicide*) tarafından öldürüldüğüne işaret eder. Burada, cinayeti işleyen “yakın”, geniş bir ilişki ağı içinde tanımlanmakta ve “mevcut ya da önceki yasal ya da imam nikahlı eş ya da erkek arkadaş”tan (Dawson ve Gartner, 1998:379), baba, amca, ağabey gibi akrabalık bağı olanlara kadar geniş bir yelpazede çeşitlilik göstermektedir. Kadının, yakını olmayan birileri tarafından öldürülmesi durumu ise daha çok özellikle kadınları hedef alan seri cinayetler, seks işçilerini hedef alan cinayetler (Quinet, 2011: 74-100) ya da ataerkil toplumsal yapılanmanın sebep olduğu varsayılan kadın sünneti gibi kültürel pratikler sonucu ölmesi, diğer kategoride değerlendirilmekte (Widyono, 2008: 10).

Tanımlardaki kimi farklılıklara rağmen, konuyla ilgili çalışma yürütenlerin önemli bir bölümünün, kadın cinayetlerine dair fikir birliğine vardıkları noktalar olduğunu söylemek mümkün. Bunların en önemlisi, cinayetlerin, kadına yönelik şiddetin bir uzantısı olduğu, diğer bir ifadeyle münferit değil, sistematik olduğudur. Yalnızca aile içinde gerçekleşmez, tüm toplumsal kurum ve mekanlarda örneklerine rastlanır ve en önemlisi, tıpkı ırkçılık gibi, sonradan edinilen, öğrenilen, misojinist motivasyonlardan beslenir. Dolayısıyla toplumsaldır. Bununla birlikte, kadın cinayetleri kavramlaştırılmasıyla vurgulanmaya çalışılan önemli bir nokta da cinayetlerden sadece katillerin değil, öldürülen kadınları koruyamayan, cinayetleri engelleyemeyen devlet ve yargı organlarının da sorumlu olduğudur.

Kadın cinayetleri kavramına dair tartışmalar böylece özetlendikten sonra, çalışmanın bundan sonraki bölümünde kadın cinayetlerine klasik yaklaşımlar, Gartner ve McCarthy'nin makalesi ışığında, eleştirilecektir.

Klasik Yaklaşımlar

Yukarıda da değinildiği gibi Gartner ve McCarthy, söz konusu makalelerinde, ilgili literatürün kadın cinayetlerine bakışını eleştirerek, alternatif bir yaklaşım sunmaya girişmişlerdir. Eleştirilerini, Olanaklara Dayalı Perspektif (*Opportunity Perspective* – bundan sonra OP)⁷ ve Motivasyona Dayalı Perspektif (*Motivational Perspective* - bundan sonra MP) olarak adlandırdıkları iki temel bakış açısına dayandırmaktadırlar.

1. Olanaklara Dayalı Perspektif ve Kadın Cinayetleri

Daha çok iktisadi literatürün tanımladığı ve sahiplendiği düşünülen “olanaklar, olanaklılık” kavramları (Holmén ve Ljungberg, 2009: 3), son dönemlerde sosyolojinin bir çok dalıyla birlikte, adli vakaların araştırılmasında, özellikle suça yönelik çalışmalarda kendilerine yer bulmakta (örneğin, Benson et.al, 2009; Tegenu, 2011). Böylece artık disiplinlerarası sahiplenilen “olanak” kavramını çok genel olarak, zaman ve mekan dahil olmak üzere mevcut koşulların ve eldeki araçların belli bir olayın gerçekleşmesinde yeterli olması, olarak açıklamak mümkün. Dolayısıyla Olanaklara Dayalı Perspektif de, olay ve olguların çözümlenmesinde bu tanımlı temel alan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmakta.

Başta cinayet olmak üzere çeşitli suçların analizinde bu yaklaşımı benimseyen çalışmalar “olanak” olgusuna eğilerek suçlu ve kurbanı bir araya getiren koşulların olanaklılığını, bu koşulların sağladığı olanakların suçun işlenmesinde oynadığı rolü tartışır. Örneğin, kentlerde suç oranları üzerine, bu bakış açısından kaleme alınmış bir çalışma, mekansal koşulların cinayet işlenmesindeki rolünü tartışır ve suçun en çok “kullanılmayan, yalıtılmış ve fonksiyonel olmayan alanlarda” ortaya çıktığını savur-

⁷ İngilizce’de *Opportunity Perspective* olarak adlandırılan bu yaklaşımı Türkçe’ye “risk yaklaşımı” olarak çevirmek de mümkün görünüyor. Ancak kavramın İngilizce anlamına en yakın olması için ve daha önce de bu yaklaşıma Türkçe’de böyle referans verildiği için “Olanaklar” başlığı daha uygun görünmekte.

nur (Gruenewald ve diğer., 2006'dan aktaran Ayhan, 2007: 40). Benzer şekilde, OP'ye göre, cinayet işlenmesi potansiyeli taşıyan zaman dilimlerinden söz etmek mümkündür. Örneğin "gece", cinayet işlenme olasılığı daha yüksek bir zaman dilimidir. Dolayısıyla, özellikle geceleri evden uzaklık, izole kamusal mekanlarda vakit geçirme, aile üyelerinden ve diğer yakınardan uzakta bulunma gibi durumlar, cinayete kurban gitme olasılığını arttırmaktadır (Gartner, 1990'dan aktaran Gartner ve McCarthy, 1991: 288-89). OP'nin, daha ileri giderek, cinayet işlenme olasılığının yüksek olduğu günler (Perşembe ve Pazar) ve saatler çizelgesi (akşam 6 ile sabah 6 arası) çıkardığı da olmuştur (Türk Yılmaz, 2008: 19).

Zaman ve mekâna ek olarak, yaş, medeni hal ve istihdam durumu da, OP'nin kadın cinayetlerine yönelik analizlerinde değerlendirdiği faktörlerdir (Gartner ve McCarthy, 1991: 295). Buna göre, iş sahibi bir kadının, ev dışında geçirdiği süre artacağı için, bir cinayete kurban gitme olasılığı da artacaktır (Gartner, p: 295). Buna ek olarak, istihdam edilen kadınların, elde ettikleri gelire bağlı olarak, eğlence, boş vakit geçirme vs amaçlı ev dışı aktivitelerinin artması, cinayet potansiyelini artırır.

Yukarıda özetlendiği şekliyle OP'nin sunduğu yaklaşıma göre, kadınlar en çok geceleri, evden uzakta ve ıssız mekanlarda öldürülmektedirler. Başka bir ifadeyle, bir kadının evin dışında ve yalnız başına geçirdiği vakit arttıkça, bir cinayete kurban gitme olasılığı da artmaktadır. Bugün Türkiye'deki emniyet teşkilatında hala yaygın kabul gören bu bakış açısının yansımalarını, polisin "suçtan korunmak için kadınlara verdiği öğütler"de görmek mümkün (Ntvmsnbc, 2 Mart 2011). Bu öğütler, kadınların ıssız yerlerde bulunmalarının, yalnız başlarına olmalarının tehlikelerine işaret edip kadınları, yanlarında tanıdıkları olmadan evlerinden dışarı çıkmamaları konusunda uyarıyor. OP'nin şekillendirdiği bu yaklaşıma göre, hane dışında ve yeni tanıştıkları kişilerle geçirdikleri vakit daha fazla olacağından, genç kadınlar ileri yaşlardan kadınlara göre; bekar kadınlar evli kadınlara göre ve de ev dışında çalışan kadınlar ev kadınlarına göre; daha fazla risk altındadırlar (Gartner ve McCarthy, 1991: 291-95).

Bu anlayış, kadınlara yönelen şiddetin en çok hane içinden, kadınların yakınları olan erkeklerden geldiği gerçeğini tamamen göz ardı etmekte, kadınlara yönelen şiddetin yalnızca yabancılardan geldiğini varsaymaktadır. Ancak Kadın Dayanışma Vakfı tarafından 2002 tarihinde yayınlanan rapor, Türkiye'deki kadınların %97'sinin hayatları boyunca, eşi, babası ya da diğer yakınları tarafından en az bir kez şiddete maruz bırakıldıklarını ortaya koymaktadır (rapordan aktaran Hürriyet, t/y). Yapılan çalışmalar ulusal sınırlar dışında da benzer bir durumun gözlemlendiğini göstermektedir. Nitekim, Avrupa Konseyi'nin konuyla ilgili 2002 tarihli raporu, öldürülen kadınların % 40 ila 70'inin yakın ilişki içinde oldukları erkekler tarafından öldürülmüş olduğunu ortaya koymaktadır (rapordan aktaran Hürriyet, t/y).

Bekar kadınların evli olanlara nazaran daha yüksek risk altında oldukları varsayımı, hane içinden yönelen şiddetin en çok kadınların eşlerinden geldiği gerçeğini yok sa-

yar. Bununla birlikte, Emniyet Teşkilatı'nın uygulamasında vücut bulan, kadını dışarıdan korkutarak ona, "en güvenli yer haneçidir" mesajını empoze eden klasik anlayışın, kadınları evlerinden çıkararak kamusal mekanlara ve özellikle istihdam alanlarına dahil etme çabasındaki ulusal ve global eğilimlerle de çeliştiğini söylemek mümkün.

2. Motivasyona Dayalı Perspektif ve Kadın Cinayetleri

Gartner ve McCarthy'nin aktardığı üzere, Motivasyona Dayalı Perspektife (MP) göre, kişi ya da kişiler kendilerini tehdit altında hissettikleri ya da sınırlı veya değerli kaynaklara ulaşmada başkalarıyla rekabet içinde olduklarında, bu durumlarını sonlandırmak için cinayete başvurmaktalar. OP'nin aksine MP'nin, kişiye yakınlarından yönelen şiddet eylemlerini (*intimate violence*) açıklamaya daha fazla olanak tanıdığını söylemek mümkün. Kadın cinayetleri söz konusu olduğunda MP, kadınların, geleneksel-hiyerarşik toplumsal konumlarına ayak dirediklerinde, kamusal ya da özel ilişkilerinde ataerkil hâkimiyete meydan okuduklarında, şiddet görme risklerinin artacağına öngörmekte (Gartner ve McCarthy, 1991: 289).

Yaş, OP gibi MP'in de kadın cinayetlerine yönelik analizlerinde değerlendirdiği faktörlerden biridir. Buna göre, özellikle kamusal alanda, erkeklerle rekabete girme oranları daha düşük olduğu için ileri yaş gruplarından kadınların öldürülme riski, genç kadınlara göre daha düşük olacaktır. Diğer taraftan genç kadınlar, istihdam edilme gibi çeşitli alternatiflerin sağladığı olanaklar dolayısıyla, özellikle yakın ilişkilerinde, karşı tarafa daha az bağımlı olduklarından öldürülme riskleri yüksek olacaktır. Ayrıca yakın olmayan ilişkiler içerisinde de, rekabete açık ortamlarda daha fazla bulunacaklarından, şiddet eylemlerinin kendilerine yönelme riski daha yüksek olacaktır (Gartner ve McCarthy, 1991: 291-92).

MP'nin analizlerinde değerlendirilen bir diğer faktör, medeni haldir. MP'ye göre, evli kadınların ev dışında geçirdikleri vakit, evli olmayan kadınlara göre daha az olduğundan, yabancılar tarafından şiddet eylemlerine maruz kalma riskleri de azalacaktır. OP'nin öngörülerine benzer şekilde MP de evli olmayan kadınların, kendilerini koruyacak yakınlarından uzakta daha fazla vakit geçirdiklerinden, bu tür olaylarla karşılaşma risklerinin daha yüksek olduğunu söyler (Gartner ve McCarthy, 1991: 293).

Cinayet riski istihdam durumuna göre değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuca göre, çalışan kadınlar, çalışmayan kadınlara göre daha fazla risk altındadır. Kadının evin dışında çalışması, yer alacağı ekonomik rekabet ortamları dolayısıyla hem uzak ilişkilerinden yönelecek şiddet eylemlerini hem de, kadına ev içi roller biçen geleneksel işbölümüne meydan okuması dolayısıyla, yakın ilişkilerinden yönelecek şiddet eylemlerini arttıracaktır (Gartner ve McCarthy, 1991: 295).

Görüleceği gibi, Motivasyona Dayalı Perspektifin öngörülleri birçok noktada Olanaklara Dayalı Perspektif ile örtüşmekte. Buna göre, çalışan kadınların çalışmayan kadın-

lara oranla, bekar kadınların evli kadınlara oranla, genç kadınların da ileri yaşlardan kadınlara oranla daha fazla risk altındadır. Esasında, kadınlara yönelik şiddet ve cinayet riskinin artışı, kadınların özel ve kamusal alandaki tutum ve davranışlarına bağlayan bu yaklaşımlara göre, örneğin, evin dışında çalışan kadın sayısı arttıkça, kadın cinayetleri de artacaktır.

SONUÇ

Türkiye'deki resmi kurumlar ve akademik camianın, kadınların toplumsal cinsiyet temelli saiklarla öldürülmeleri olgusuna eğilmeleri ancak 2000ler gibi geç bir tarihte gerçekleşti. Türkiye'ye ait resmi istatistiklerin işaret ettiği vahim durum, esasında, ekonomik, tarihsel ve kültürel olarak birbirlerinden çok farklı birçok ülkenin ortak sorununa işaret etmekteydi. Bu çalışma, bu ortak sorunun –kadın cinayetlerinin- toplumsal cinsiyetle bağını görünür kılacak bir kavramsal arayışa dair tartışmaları aktarmakta ve bu tartışmaların söz konusu cinayetlerin görünür kılınmasındaki önemini teslim etmektedir. Bununla birlikte, kadın cinayetlerinin, kadına yönelik şiddetin bir uzantısı olduğu gerçeği, bu cinayetlerin münferit değil, sistematik olduğuna işaret etmektedir.

Türkiye'deki kadınları şiddetten korumaya yönelik uygulamaların büyük oranda bu yaklaşımlardan beslendiğini söylemek mümkündür. Örneğin elektronik kelepçe gibi bir uygulama, cinayet işleme potansiyeli tespit edilen kişiye takılacak bir cihaz sayesinde, kişinin takip edilmesine dayanmakla birlikte, takip mesafesinin, tehdit altındaki kadının yaşadığı eve göre ayarlanması öngörüldüğü için, kadının sadece kendi evinde güvende olduğu anlayışını destekleyecek, dolayısıyla kadını eve hapseden geleneksel toplumsal cinsiyet normlarının derinleşmesine hizmet edecektir. Benzer bir şekilde, kadın cinayetlerine dair istatistikleri, evli kadınların bekarlara göre, ailesiyle yaşayan kadınların yalnız yaşayanlara göre ya da ev dışında çalışmayan kadınların çalışan kadınlara göre çok daha güvende oldukları şeklinde yorumlamak, bu istatistikleri manipüle etmekten öte bir anlam taşımayacaktır. Bu nedenle, Olanaklara Dayalı ve Motivasyona Dayalı Perspektif gibi, kadınlara yönelik şiddetin en çok hane içinden geldiği ya da herhangi bir mekan ve zaman aralığı tanımsızın sürekli gerçekleşmekte olduğu gerçeklerini gizleyen egemen yaklaşımlardan vazgeçilmesi, bu tür cinayetlerin önlenbilmesinde ilk ve en önemli adımı oluşturacaktır.

Kadın cinayetlerinin toplumsal değil de kişisel bir sorun olduğu kabulü, bir başka ifadeyle, bu olguyu mevcut toplumsal cinsiyet rejiminin bir uzantısı değil de, münferit vakia olarak gören yaklaşım, bugün, şiddet suçlarına yönelik mücadele yöntemlerine yön veren iki sorunlu bakış açısına, Olanaklara Dayalı Perspektif ile Motivasyona Dayalı Perspektife dayanmaktadır. Bu yaklaşımları eleştiren bu çalışmanın, kadın cinayetlerine yönelik bundan sonra yapılacak olan çalışma ve yeni uygulamalara katkı sunacağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ayhan, İrem (2007), *Kentte Suç Oranının Ekonomik, Sosyal ve Mekansal Değişkenlerle Modellenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Benson, Michael - Simpson, Sally (2009), *White Collar Crime: An Opportunity Perspective*, Routledge, New York.
- Bravo, Soledad Rojas (2008), "Femicide in Chile", *Strengthening Understanding of Femicide: Using Research to Galvanize Action and Accountability* – Conference Papers on Femicide, April 14-16, Washington DC, s. 95-102.
- Caputi, Jane – Russell, Diana E.H. (1990), "Femicide: Speaking the Unspeakable", *Ms.*, Vol. 1(2), s. 34-37.
- Carcedo, Ana (2008), "Femicide in Central America 2000-2006", *Strengthening Understanding of Femicide: Using Research to Galvanize Action and Accountability* – Conference Papers on Femicide, April 14-16, Washington DC, s. 39-45.
- Corry, John (1801), *The Satirical Review of London at the Commencement of the Nineteenth Century*, London, G. Kearsley.
- Dawson, Myrna – Gartner, Rosemary (1998), "Differences in the Characteristics of Intimate Femicides: The Role of Relationship State and Relationship Status", *Homicide Studies*, Vol. 2 (4), s. 378-399.
- Gartner, Rosemary - McCarthy, Bill (1991), "The Social Distribution of Femicide in Urban Canada, 1921-1988", *Law and Society Review*, Vol. 25(2), s. 287-311.
- Gruenewald, Paul - Freistehler, Bridget - Remer, Lillian - LaScala, Elizabeth - Treno, Andrew (2006), "Ecological Models of Alcohol Outlets and Violent Assaults: Crime Potentials and Geospatial Analysis", *Addiction*, Vol. 101, s. 666-677.
- Holmén, Magnus – Ljungberg, Daniel (2009), "What do Academics do?: An Opportunity Perspective on University Literature", <http://www2.druid.dk/conferences/viewpaper.php?id=5972&cf=32> (12.10.2011).
- Husseini, Rana (2008), "Honor-Related Crimes in Jordan", *The Jordan Times*, 3 December 2008.
- Pola, Maria Jesus (2008), "Femicide in the Dominican Republic", *Strengthening Understanding of Femicide: Using Research to Galvanize Action and Accountability* – Conference Papers on Femicide, April 14-16, Washington DC, s. 49-55.
- Quinet, Kenna (2011), "Prostitutes as Victims of Serial Homicide: Trends and Case Characteristics from 1970-2009", *Homicide Studies*, Vol. 15(1), s. 74-100.
- Russell, Diana E. H. (1990), *Rape in Marriage*, Bloomington, Indiana University Press.
- Russell, Diana E. H. – Harmes, Roberta A. (2001), *Femicide in Global Perspective*, New York, Teachers College Press.
- Russell Diana E. H (2008), "Femicide: Politicizing the Killing of Females", *Strengthening Understanding of Femicide: Using Research to Galvanize Action and Accountability* – Conference Papers on Femicide, April 14-16, Washington DC, s. 26-31.
- The Oxford English Dictionary (Second Edition, Volume 5) (1989), Oxford, Clarendon Press.

Tegenu, Tsegaye (2006), "Revisiting Youth Bulge Countries, Deprivation Hypothesis and Opportunity Perspective",

http://www.aigaforum.com/articles/Revisiting_Youth_Bulge.pdf (15.10.2011).

Türk Yılmaz, Burcu (2008), *Faili Meçhul Cinayetlerde Mağdur Profili*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul.

Widyono, Monique (2008), "Conceptualizing Femicide", *Strengthening Understanding of Femicide: Using Research to Galvanize Action and Accountability* – Conference Papers on Femicide, April 14-16, Washington DC, s. 7-25.

Jones, Dorian (2001) "Türkiye'de Kadın Cinayetleri Hızla Artıyor", <http://www.voanews.com/turkish/news/Turkiyede-Oldurulen-Kadn-Says-Hzla--Artyor-117606393.html> (15.10.2011).

Gazeteler

Bianet (29 Temmuz 2011), "Kadına Karşı Şiddet İçin Kelepçe ve Buton", <http://bianet.org/bianet/bianet/131808-kadina-karsi-siddet-icin-kelepce-ve-buton>, 10.05.2013

Hürriyet (t/y), "Yanlış İnanış: Aile İçi Şiddet Sanıldığı Kadar Yaygın Değildir", <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/aileici/aileicisiddet2.asp>, 10.05.2013

Ntvmsnbc (2 Mart 2011), "Emniyetten Kadınlara Uyarı", <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/138462.asp>, 12.05.2013

Ntvmsnbc (24 Kasım 2009), "Kadın Cinayetleri Binde 1400 Artış Gösterdi", <http://www.ntvmsnbc.com/id/25024737/>, 11.03.2013

Sabah (23 Eylül 2011), "Ürküten Rapor", <http://www.sabah.com.tr/Yasam/2011/09/23/urkuten-rapor>, 11.03.2013